

Viktorija Daujotytė
kalbėjimo(si)
erčios

Mažosios esė

Viktorija Daujotytė

kalbėjimo(si)
erčios

Mažosios esė

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

Šį leidinį draudžiama atgaminti bet kokia forma ar būdu, viešai skelbti, taip pat padaryti viešai prieinamą kompiuterių tinklais (internete), išleisti ir versti, platinti jo originalą ar kopijas: parduoti, nuomoti, teikti panaudai ar kitaip perduoti nuosavybėn.

Draudžiama ši kūrinį, esantį bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose, mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais atgaminti, viešai skelbti ar padaryti visiems prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose.

© Viktorija Daujotytė, 2021

© „Tyto alba“, 2021

ISBN 978-609-466-540-0

Turinys

13	Užrašai, užrašymai, užsirašymai
17	Minties būstinės
17	Slenkstis
19	Žemaitė – iš <i>logos</i>
20	Žemaitės galimybės modernioje akcijoje
23	„Autobiografija“
24	Kultūros <i>reiškiniai</i> ir dariniai
24	Justinas Marcinkevičius ir Julijus Slovackis
29	Keičiamės vietomis
30	Kūrybai reikia ištvermės
30	Jei iš pat pradžių
32	Vaižgantiškoji transcendencija
33	Kodėl Sofija?
35	Su kuo kalbėjosi Salomėja Nėris?
36	Iš varganų, bet ne vargas
37	Sukurti galintį sukurti
38	Prigimta, įgimta
39	Ar vis dar tekstas?
41	Bendrinti
42	Gilioji trauma
43	„Negalvoju apie tai, tiesiog esu“
45	Aš problema
46	Iš kalbos į kalbą
48	Eilėraščiai-juodraščiai
50	Bet juk ir Tomas Venclova
50	Tuščiakalbystė
51	Ar nėra taip?

- 52 Ką netikėtai pati sau ištariau Knygų mugėje, pokalbyje apie kalbą
53 Dar: kalbos ir kultūros paralelė
54 Rizikinga, bet...
54 Kodėl taip sunku?
56 Bekalbės tikrovės liudijimai
56 Pasikeitė? Ar tik kitu kampu?
57 Krikščionybė kaip tekstai
58 Algimantas Baltakis – devyniasdešimtmetis
59 Negi tikrai apie sąmonę?
60 Uždrausta / leista įeiti
61 Iš Fernando Pessoa
62 Ekoakustika
63 Apie laiko tūrį
64 Būtina
66 Muitininkas Zachiejus?
67 Jei nebūtų buvusi poetė
68 Neapleidžianti mintis
68 Vilkė
69 Nei taip, nei taip
69 Apie kompiuterį
70 Nežinau, ko nežinau
71 Kalbinis lietuvių poezijos žodynas?
72 Kodėl nepastebėjau?
72 Tvankstė ir Herkus Mantas
73 Apibūdinti – neapibūdinti
74 Pasaulis – suvokimu
74 Savityra ir *kitotyra*
75 „Niekas pasaulyje negali gyventi be švelnumo“
76 Ieškojau knygos
77 Ties Rotonda

- 78 Bet juk ir *perviršis*
78 Meilė
79 Dainavimo transcendencija
80 Kur skirtumas?
81 Atsiminti ir užmiršti
81 „Sunkus yra menas“
82 Nepapasakojama
82 *Kiaurymės* literatūros refleksijose
83 Būsenos; būsenų sauga
85 *Adventus*: arba moteriškoji teologija
86 Knyga, kuri liko nebaigta
88 Apie savastį ir jos branduolį
89 Apie *lopytus* ir apie *dėvėtus*
91 „Prakeiktoji poetė“
92 Taip, ir Salomėja
93 Tankinantis kultūros tinklas
95 Kas neišvengiamai *maišosi*
97 *Granas*, arba knyga apie Romualdą Granauską
100 Romualdas Granauskas nebuvo profesionalas
101 Eilėraščio eilutė
102 Kodėl?
103 Iš rankų į rankas
104 Janinos Degutytės „Sena daina“
106 Jei
107 Iš „Tylos vaikų“
109 Ką dar supratau apie Justiną Marcinkevičių
110 Gimti poetu – baisi lemtis
111 Apie tragiškąją šviesą – iš Boriso Pasternako
112 Kertinis skiemuo – kaip kertinis akmuo
113 Eilėraštį sugroti sonetiškai

- 115 Dar apie eglę ir Eglę
- 117 *Matytis*
- 118 Esė ir eilėraštis
- 119 Ką daryti su talentingaisiais
- 120 Didžioji rauda
- 121 Vaidotas Daunys: iš vienos vasaros
- 129 Lyrikos intonacija – ontologinio lygmens
- 131 Liudijimai apie liudijimus
- 132 Atgal, atsigrąžinti
- 134 Šviesa – atspindžio
- 134 Ko pirmojoje Marcelijaus Martinaičio knygoje pasigedo
Donatas Sauka?
- 136 Apie proformas
- 136 Apie tikėjimą
- 138 Apie gamtovaizdį ir piešinį
- 140 Gamtos metafizika
- 141 Matyti reikia galėti
- 142 Žydinti liepa – kosminė atošvaista
- 143 Apie atskirąsias laiko kryptis
- 144 Patirties patirtis
- 145 Kas galėtų paaiškinti?
- 146 Jausti – iki istorijos
- 147 Gal
- 148 Rasti kelią
- 149 Laikas – metafora ir tikrumas
- 149 Dvasinės programos ieškotojai
- 151 Onai Pajedaitei
- 153 Apie grafiką
- 154 „Todėl, kad ji nugalėjo“
- 155 Auklėti – nuobodu; auklėti būtina

- 156 Atmintis, kuri atkuria
157 Išskaidrinti
158 „Tikriausiai mama skambina“
159 Dar: iš A. Nykos-Niliūno
160 Literatūra – kalbinis gyvenimas
161 Į(si)vietinimas
163 Būtis; budinti poezija
164 Laikas ir kaip laiko būsenos
166 Priklauso ir nuo dabarties
167 Giedros Radvilavičiūtės mintis
169 Apie *tuščią laiką*
169 Iš bendresnės perspektyvos
170 Apie *Idėją* ir idėjas
171 Kas yra savoji literatūra?
172 Petras Cvirka naujuosiuose galios žaidimuose
173 Apie rašytoją ir jo „persiraudojusią pušelytę“
175 Ką mąstė Judita Vaičiūnaitė?
177 Abejonė – iš naujo
178 Kur vaikščiojama lynu?
179 Apie psichologinį skurdą
180 Saugoti ribą
181 Robotė, vardu Sofija
182 Apie kūrybingumo transformacijas
183 Iš Vytauto Kavolio
184 Kodėl?
185 Kazimiero Vasiliausko laiškas
186 Teoriniai milimetrai
190 Buvau apčiuopusi
192 Fenomenologija, bet gal *tarsi*
193 Intymumo fenomenologija

194	Estetinės pasaulio dimensijos
194	Esminė problema
196	Iš atskiros pamatymo
198	<i>Miško keliais</i> – galbūt
199	Žvilgsnis
200	Matyti ir iš disertacijų
201	Kalba – žmogaus pasaulio tvarkytoja
202	Kad neprarastum tikrovės
203	<i>Vieta</i> : pagal Antaną Ramoną
205	Štrichai poetinei antropologijai
208	Hieroglifas
209	Abstraktu
210	Grįžimas prie simbolio
211	Atitikimai, kurie yra dėsniai
212	<i>Tarsi aš</i> , bet ne tik
213	Iš Vytauto Kubiliaus
215	Taip, bet ir ne, nebe
216	Forma
217	„Mąstymas nužengs į savo pirmąsias esmės skurdą“
218	Jurgis Baltrušaitis Nr. 2
222	Iš Juriiaus Lotmano
224	Mąstymas nėra matomas
225	Taip, kasdieniška
226	Dar sykį – už disciplinų
228	Neapimama, neaprepiama, bet
231	<i>Tarti, taryti</i>
231	„Pasaulė pradedą sodžun“
235	Dar apie Sigitą Gedą
239	Vėl – su Sigito dienoraščiais
243	Sigitas iš Alfonso Andriuškevičiaus publikacijos

- 253 Vanda Juknaitė – lyg pro langą
- 255 Zigzagai
- 257 Jei reiktų
- 259 Išbandymui
- 260 Pradžia, kurioje yra ir tai, kas dar tik bus
- 261 Pabaiga, kuri prasideda
- 263 Žvilgsnis iš Svetlanos Aleksijevič kranto
- 268 Su Svetlana Aleksijevič – atskirumai iš bendro kalbėjimo(si)

Užrašai, užrašymai, užsirašymai

Užrašau ar užsirašau?

Kalbu ar kalbuosi?

Pasakoju ar pasakojuosi?

Ar? Ar ir? Ir, ir?

Užrašai, užrašymai, užsirašymai.

Be plano, išankstinės programos. Tarsi ir savaiminiai, kasdieniai. Žmogui įgimta mąstyti. Pagal prigimtį, patirtį, kalbos galimybes; iš Immanuelio Kanto šis pasitikėjimas mąstymu. Lyg ir nieko paprasčiau, kai nesieki nieko ypatingo. Mažosios, atskirosios humanistikos nišos, erčios. Užpildomos ir vėl ištuštinamos pasikeičiančios tikrovės, minties ir judesio, judesio, minties ir kalbos sąveikos. Jei kalbu, tai ir kalbuosi. Su kitu, kita, kitais. Bet ir su savimi.

Vaikščiojimo, judėjimo erdvėje svarba jutimų tankiui. Estetiniam jausmui rasti reikia aukštesnio intensyvesnių jutimų slenksčio.

Mintis bręsta kalbos iščiose. Pasaulis *man* yra taip, kaip gali būti pasakytas, jei ir neištartas. Jei ir neparašytas. *Mano kalba* – buvimas kalboje ir kalbos buvimas many neišskaidomu vienu – *kalbėjimu*.

Vidiniu mąstymu, kalba, užrašais žmogus yra vienas, niekam ir niekam specialiai neįpareigotas. Pats sau, savo tiesai, teisybei savo. Užrašai skatina pasitikėjimą patiriamomis mąstymo situaci-

jomis, jų išnirimu lyg iš kokios tuštumos. Kartais atrodo, kad tuštumos siekiu, – kaip ir tylos, nujaučiu jas ir esant vieną kitoje. Daiktai ir tuštuma. Baltas popieriaus lapas – tuščia, bet ar tikrai? Kodėl taip traukia, lyg baugu to baltumo, nepaliestumo. Daiktai tuštumoje. Tuštuma daiktuose. Reikšmė bereikšmybėje. Bereikšmybė – reikšmėje. Prasmė – jei tik ir nepastebėta. Ilgai kovojant su blogiu, ima nykti gėris.

Kalbėjimas dalimis, fragmentais. Jų prigimtį bandžiau suvokti knygoje „Salomėja Nėris. Fragmento poetika“ (2004).

Filologijos pažemės ir mažosiose minties esė. Filologijos gurvuliai, grumstai. Trupantys tarp pirštų – trupiniai. Ir trumpiniai. Turiniai, priklausomi nuo tarinių.

Filologinis interesas gali rasti ne tik auditorijoje, bibliotekoje, rankraštyne, prie rašomojo stalo, bet ir kasdienybėje, dirbant kokių buities darbą, vaikstant. Kalbos tekstus su sąmone susieja ne tik tiesioginis ryšys, bet ir prisiminimai, atsiliepimai, atliepiniai. Neįpareigota ir neįsipareigojusi sąmonė veikia nenusipėjamaiais postūmiais, savotiškais zigzagais, atsitiktinumais. Grįžimais, pasikartojimais. Susitikimais ir su tuo, ko lyg ir nebėra, o ir tebėra.

Oswaldo Spenglerio „Vakarų saulėlydis“ man tebėra gyva filosofija. Parašytas iš Goethe's ir Nietzsche's dvasios, vadinamos metodu. „Iš Goethe's perėmiau metodą, iš Nietzsche's – keliamus klausimus“, – sakoma 1922 metais parašytoje „Vakarų saulėlydžio“ „Pratarmėje“. Humanistika pagal Spenglerį yra viena, jos pavidalai iš to paties vienio. Mąstantis „mąsto, kaip privalo mąstyti, ir tikra jam galiausiai yra tai, kas su juo yra gimę kaip jo pasaulio vaizdas“; jis nieko neišranda, bet aptinka savyje. Tai, ką mąstytojas (ar rašytojas) aptinka savyje, apie ką rašo, ką perteikia, „yra jis pats dar kartą, jo esmė, išsakyta žodžiais, jo asmenybės prasmė <...>“. Ir gana griežtas akcentas: „To, ką aptikau, esmę galiu apibūdinti kaip „tikra“,

tikra man <...>.* Tai, ką bandau vadinti *laisvąja humanistika*, fenomenologiniu keliu tarsi grįžta ir prie šio principo: kas yra, kas *tikra man*. *Mano kalba* iš to, kas *tikra man*. Šios Spenglerio idėjos iš esmės yra persmelkta ir egzistencinė fenomenologija, ir apskritai tie minties ir kūrybos poslinkiai, kurie laisvino dvasią, kėlė individualybės svarbą.

Laisvoji humanistika – ir atskirai apie tai mažiau: taip, Arvydas Šliogeris teigus, bendriausias pavadinimas – *humanistika* (ir rašydamas anotaciją mano „Literatūros filosofijai“ pabrėžė – *Lietuvos humanistikoje...*). Humanistikos mokslinė dalis – *humanitariniai mokslai*, kuriems būtini bendrieji mokslo parametrai (klasifikaciniai, verifikaciniai, metodologiniai ir kt.). Bet dalis ir *laisvosios humanistikos*, laisvo mąstomojo pobūdžio, savaime įmąstant ir mąstantįjį, naikinant skirtį tarp subjekto ir objekto. Fragmentiška, štrichiška, punktyriška. Didesnė ar mažesnė dalis, matymo-mąstymo žirkklėmis atkirpta, iškirpta.

Eiti mišku ir staiga pajusti, kad šviesėja. Išeiti į *erčią*. Į laukymę, progumą, apsuptą medžių. Išvysti nedidelę pelkę. Ar vandens telkinį. Pievelę su keliais krūmais. Erdvė neribota, bent žvelgiančiojo akims. *Erčia* apribota; dažniausiai medžių. Laukas erdvus. *Laukymė* – nedidelė aikštelė, plotelis miške. *Proguma* – koks tarpas, skylė, plyšys. Kalba apvaikščiojusi, kalba davusi vardus, pažymėjusi santykius, talpas, apimtis. Kam reikia lauko, o kam tik laukymės. Kam erdvės, ertovės, o kam – tik erčios.

Ir fragmentuotu matymu-mąstymu, ir jį įprasminančiu kalbėjimu esame bendrojoje erdvėje (šiuo atveju – humanistikos, bent lietuvių humanistikos), bet patiriame ir lyg kokius *išėjimus* (kartais ir

* Oswald Spengler, *Vakarų saulėlydis*, t. 1, Vilnius: Margi raštai, 2018, p. 7–9.

staigius ar bent staigesnius) į kažką atskira, apribota. Lyg atpažįstame: kalboje ir net mūsų atskirajame kalbėjime yra lyg kokių laukymų, progumų, erčių.

Erdvė ir *erčia* – tos pačios indoeuropietiškos šaknies *er*, sutinkamos ir lietuvių (žemaičių) hidronimuose *Erla*, *Ersla*. Šaknis susijusi su *judėjimu*. Juda ir *erdvė*. Ir miško (ar vandens) *erčioje* judrumą galima išvelgti; laukymė, proguma gali rasti ir išnykti, keičiantis upės vagai, užeinant ar dėl kokių nors priežasčių pasitraukiant miškui. Pavadinimas „Kalbėjimo(si) erčios“ – ne be Juozo Apučio sugestijos, ne be apsakymo „Erčia, kur gaivus vanduo“ magijos, kai žmonės kalbasi ir nesikalbėdami.

Gamtos kalba ir kalbos gamta – šios simbiozės paslaptis užklupo Žemaitės prozoje; dar sykį – Antano Kalanavičiaus poezijoje.

Vieno objekto nesaistomų fragmentų, mažųjų esė laikas – keleri metai: nuo leidyklos „Tyto alba“ išleistų „Laisvojo mąstymo properšų“ (2012). Šios leidyklos išleistos ir dar dvi panašaus pobūdžio knygos („Lašas poezijos“, 2013; „Už brūkšnio“, 2015).

Prie susikaupusių užrašų, įrašų grįžau 2020 metų spalį – gilėjantis ruduo, intensyvėjanti pandemija, karantinas. Lyg leidausi gilyn – ir į ankstesnius pamąstymus. Dirbk ir būsi saugus, bent jau saugesnis.

Gyvenimas lyg ir taip pat. Bet ir *kitaip*. Reikės laiko, kad suprastume – *kaip*. Kaip *kitaip*. Gal mažiau vartojame. Gal mažiau eikvojame. Gal leidžiame gamtai kiek atsikvėpti. Ar atvirkščiai – dar labiau naikiname. Ir iš nuobodulio, dyko buvimo. Pjauname, tiesiog skers te skerdžiame šimtamečius medžius dar užsilikusiose senųjų kaimų ūlyčiose, vis kažką įsisavindami (ir tuščius, pačių neuždirbtus pini-gus), parazitiniu, invaziniu žodžiu žymėdami vis naujas sritis. Ir jas tarsi pasmerkdami *negyvenimui*. Karantino dienomis, kai mažai kas dirba, daugėja visokių šnekėjimų-plepėjimų, tiesiog – kalbos šiukš-

lių. Gal ir iš čia baugi mintis – kol ekologija tėra ideologija, vadinasi, tik šnekos apie gamtosauką, gamtos išteklių ribojimus, atliekų rinkimą ir kt., kol jos nepadengia tikri, netgi skausmingi veiksmai, ji visu sunkumu ima slėgti kalbą. Grėsmė, kad ir kalba gali virsti atliekų krūva, šiukšlynas. Kad kalbos nebemaitins gyvieji vandenys: tikro matymo, sąžiningo mąstymo, meilės, ištikimybės, tikėjimo, pasitikėjimo.

Negaliu savęs nei išskirti, nei nuo tos grėsmės daugintojų atskirti. Lieku ir neįveikiamų prieštarų erčioje.

Minties būstinės

Minties būstinės – mąsliosios būsenos.

Minties malonė; gali iškilti, pasirodyti.

Minties siužetas – gali plėstis, šakotis.

Mintis ir atminties pėdsakas sąmonės ekrane.

Mintis, išnyranti iš bendrybių atskiru kalbos aktu.

Mintis kaip forma ir forma kaip mintis.

Mintis iš kito, kitų – paremti ir pasiremti.

Mintis iš tikėjimo ir pasitikėjimo.

Mintis dvisparnė – teigimo ir abejonės.

Slenkstis

Arvydo Šliogerio mirtis (2019 12 18). Kasdienybė, kuri nesuveržtam mąstymui atrodo palanki, netgi motyvuojanti, tarsi pasirodė

kita puse: kasdienybė pasirodo tik nekasdieniškam žvilgsniui. Arvydo mąstymą ženklino pastanga įveikti kasdienybės surogatus. Būti ant ribos, lyg ant *skustuvo ašmenų* dar kasdienybėje ir jau nebe. Žvelgti į bulvę, įprastą, kasdienę, ir būti lyg sustabdytam: *tas ovalas* dar kažkas. Pasiiekti tylą. *Transcendencijos tylą*. Nors retkarčiais išvysti kilnios žuvies šešėlį, jos žvyno *blyksnį*. Aukštieji patirties momentai. Bet juk žemieji, prie pat kojų. Ir pagal Jurgį Baltrušaitį: „Ko ieškai tu, čia pat – greta.“ Poliai – *Debesija* ir *bulvių laukas*. „Ar gali taip būti, kad paskutiniu aiškiaregystės avataru tampa bulviaregystė?..“ Aiškiaregystės *nužengimas* į pačią žemiškiausią ir kasdieniškiausią tikrovę, aiškiaregis kaip bulviaregis.

Kas įvyksta šioje Arvydo mąstymo ląstelėje? Būtis sutraukta, minimalizuota, išankstinės reikšmės nubrauktos. Nei *laboratorių dievai*, nei *genų inžinieriai*, nei *nanotechnologai*, nei *kamieninių ląstelių medžiotojai* būties paslapties paaiškinti negali. Būtis pasirodo tik malonės būdu – *ištinkančiu matymu*; labai paprastai – kapliu kapstant juodą žemę: „Jūs nepatikėsite – aš pamačiau BULVĘ, baltą ovalą su juodais taškeliais, ovalo centre išvydau Viską, ir akimirką – tik akimirką – tapau tikrų tikriausio Alefo matytoju – bulviaregiu“ („Bulvės metafizikos“ įžanga). *Alefas* – nuoroda į maginei fantastikai priskiriamą Paulo Coelho romaną „Alefas“, įspūdingą žmogaus kelionę į save. Visa, ką mes norėtume pažinti, yra mumyse. *Alefas* – taškas, kur viskas yra tuo pačiu metu ir toje pačioje vietoje, lyg koks būties koncentratas. Pagal Šliogerį – išvysti *Alefą*, vadinasi, matymu patirti atsiveriantį būties tašką. Kaip apskritai būdinga šiam filosofui, jis tarsi iš oro pagauna pasirodžiusius simbolius (ir Coelho *Alefą*), įžvelgia juose tai, kas ir jam artima. Kelionė į save Šliogerio negali sudominti, savyje žmogus nieko negali rasti, bet suintensyvėjusios, tarsi susitelkusios būties taškas, kur viskas yra tuo pačiu metu ir toje pačioje vietoje, – taip, tai svarbu. Nes taškas yra ir pau-

zė. *Taškas* arba *pauzė*. Sustoti ir pamatyti. Yra, o juk nėra nieko. Nieko. Niekio.

Pauzės poezija – pirmą kartą taip aiškiai jos buvimas pajustas „Būtyje ir pasaulyje“, slenksčio knygoje, išleistoje 1990 metais, bet rašytoje nesitikint, kad kada galės būti išleista. *Alefas*, jei į šio veikalo pauzes žvelgsime iš „Bulvės metafizikos“, čia yra tėviškė, sukonkretinama ir kaip *vakaras po aiškiu artimu ir jaukiu tėviškės dangumi*, sugrąžinantis vaikystę, jutimus iškeliantis iki maldos: „Viešpatie, sutvėręs meilę ir šilojus, žvaigždes ir moteris, nejaugi manai, kad žmogui reikia labai daug ir labai sudėtingai?“ „Mažutė būties išmintis“ duota (jei duota aplinkybių) tėviškės vakaro pievų ir topolių šlamėjimo. „Tose vakaro pievose ir topolių šlamėjime mes užmiršdavome pasaulį, begalinių erdvių tylą ir formulių šaltį. Į kambario prieblاندą tyliai išlepsėdavo motina ir pastatydavo ant stalo šilto pieno ąsotį. Mes gerdavome pieno ir alyvų kvėpėjimą. Į šulinį byrėjo žvaigždės. Kaimyno kieme lojo šuo.“

Tai poetinė kalba. Pagal būseną – ir filosofijos kalba, tirianti būties patyrimo galimybes. Teigianti, kad jų yra. Bulvė išvystama. Tyla pajuntama ir išgirstama. Pagaunama lyg koku slaptu sielos instrumentu.

Žemaitė – iš *logos*

Mintis pačiame pakraštelyje – ten, kur dabar ir Žemaitė. Gal ir todėl susitikti su ja lengviau. Pabaigiau (taip atrodo) jos *gyvenimo gramatiką*, bet ir ne. Dabar galvoju, kad ši mano knyga („Žemaitė: gyvenimo gramatika“, 2019) yra *filologija* – ir pirmine šios klasikinės sąvokos reikšme, kad tikrai kilusi iš *logos*, gal ir iš Adomui Jakštui

artimo *logos* supratimo; ne tik žodžio, kalbos, bet ir *pasaulio tvarkos*, *proto šviesos*, apimančios *tiesą, gėrį, grožį*, žyminys. Julija yra stovėjusi šios didžiosios treybės akivaizdoje. Jei ir pačiomis trapiiausiomis akimirkomis.

„Kuo aš pavirtau?!“ Šis Katrės klausimas „Marčioje“ yra vienas iš raktų į Žemaitės žmogaus pasaulio supratimą. Dėl neišvengiamų aplinkybių žmogus gali pavirsti kažkuo kitu, nei buvo ar galėtų būti, suabejoti savo galiomis, prarasti kosminės tvarkos jutimą ir globą. Tvarkos, kurios esmę žmogui perduoda gamta. Vasaros rytą saulė apšvietė žemę, pušyno viršūnes, paukšteliai sukilo čiulbėti, o „sustoję vyrai į būrelį garsiai suvaliavo“. Kosminė tvarka atsiliepia žmonėse, *valiavimas* yra atsiliepimas į šios tvarkos šaukinius. Tame vyrų būrelyje nėra nei senojo Vingio, nei jo sūnaus Jono. Jie yra tarsi iškritę iš kosminės tvarkos skritulio, betvarkiai, pradę ar neįgiję gera linkinčių santykių su kitu, kitais. Katrės klausimas sau pačiai – iš susivokimo, kad ir ji, vis labiau prarandanti galimybę susitvarkyti savyje ir artimiausioje aplinkoje, iškrenta ir iš globiančios, motiniškos kosminės tvarkos rankų.

Prigimtinė tvarka, išlaikanti ir palaikanti gyvenimą, neatskiria ma nuo kosminės tvarkos. Žemaitės kūrybingumas ir iš šio ryšio stipraus jutimo.

Žemaitės galimybės modernioje akcijoje

Nacionalinėje dailės galerijoje – modernus renginys „Open Books“ (*atviros ar atverstos knygos*). Išbandymas ir Žemaitėi, jei ir tam jos pavidalui, kuriuo ji pasirodo knygoje „Žemaitė: gyvenimo gramati-

ka“. Bendriau galvojant, kiekvienu tyrimu, jei tyrimu, o ne tik interpretacine savivale, rašytojas, juolab klasikos rango, yra išbandomas. Išbandomas sakiniu, kiek vis dar gyvastingas, išbandomas gyvenimo modeliavimu. Galiausiai išmintim – kas pasakoma apie gyvenimą, apie jo pamatus, kas ginama, tvirtinama. Gal ir pirmą kartą Žemaitė. Jos knygos ir ji pati kaip kultūros figūra, kaip persona, artėjanti į 175-uosius savo metus, pastatoma į vieną gretą ir su dabarties autoriais, su dabartiniu gyvenimu, nuo Žemaitės laikų kelis kartus kardinaliai pasikeitusiu. Didžiausias pasikeitimas, netgi persikeitimas – kaimo, žemdirbiškojo gyvenimo pasitraukimas į nuošalę. Beveik nebėra rankomis dirbamo žemės darbo, nebėra to darbo ir nuolatinio buvimo gamtoje suformuotų žmonių. Bet tarsi atnaujintas yra žemės kaip svarbiausio turto akcentas. Net jei jos nemyli, nedirbi, gerai turėti žemės kaip neišnykstančio turto. Tarybmečiu skaičiujami „Marčią“ gal ir nepastebėjome Jono atsakymo tėvui: „Pats galėsi eiti, kirsdamas šunims per blakstienas, o aš žemės neišsižadėsiu...“

Praeitis ir yra tai, ko nebegali sutikti dabar, dabartyje. Jau pastebimai kinta ir gilieji mentaliniai lietuvių kalbos klodai, vis mažiau juose gamtos – gamtos leksikos, gamtos sintaksės, gamtos morfologijos ir fonetikos. Gamtos fonetikos pavyzdys apsakyme „Motinėls ašaros“: „Su visokiais šlaitais, atskalūnais, bedieviais, papūkšt! pataukšt! ratatai! tararai! padarai!“ Esame turėję kalbą, persmelktą gamtos, jos galybės sutelktą ir išlaisvintą. Ją itin jautė Žemaitė, gražiosios gamtinės jos apsakymų pradžios nėra gamtos aprašymai, o įvada – tiltai į žmonių gyvenimus. „Petro Kurmelio“ vieno skyriaus pradžia: „Rudenop. Saulelė kas rytą vėliau tesikelia, kas vakarą anksčiau gulasi.“ Pasakymo įtaiga – iš būtinybės, iš ramybės. Laikas jau nurimti ir žmogui, baigti vargus, nes jau *rudenop*. Suvargsi, jei negali tai tvarkai paklusti; suvargęs tad ir Kurmelis, savo pasirinkimais pri-

gimties tvarką pažeidęs. Pažeidęs formulę, ištartą apsakyme „Motinėls ašaros“: *mylėti ir mylimam būti*.

Kad ir nuo šios formulės galime pradėti ieškoti, kas Žemaitės kūryboje tebėra dabartiška, kas tebėra gyva: meilės reikalas, meilės ilgesys, troškimas mylėti ir mylimam būti. Pajutusi, kad nepasiseks gyvenimo įstatyti į vėžes, Katrė atsidūsta: „Tokios tad meilės troško mano širdis!“ Moters jausenos akcentas – nepatyrusi meilės moteris praranda ir galią gyventi, vidinį gyvybingumą, ima prarasti pati save. Ir pati savęs klausia: „Kuo aš pavirtau?!“ Ne, nei geidimas mylėti, būti mylimam, nei pavojus prarasti save, savo savastį, iš žmogaus pasaulio negali išnykti, nes priklauso patiems būties pamatams.

Prigimties gyvumas, aistringumas (iš didelės meilės dvidešimtetė ištekęjo, gimdė, augino, brido juodą vargą, bet ir kabinosi į kiekvieną galimybę, patyrė tarsi didžiosios meilės inversiją – vėlyvąją meilę). Blaivumas, blaivus, racionalus, kritiškas ir savikritiškas protas, ori laikysena. Empatija – traukė į save žmones, juto jų trauką. Pasirodžiusi viešumoje negalėjo likti nepastebėta. Lyg kylanti aukštyn, bet gyvenanti ir pažemėje, besirūpinanti savaisiais, ypač anūkais, kuriems trūko tėvų globos. Jei kada imsimės gal ir pakraštinio savo dvasios istorijos darbo – senelių, močiucių rūpesčių, patikimai atsiremsime ir į Juliją.

Asmens gelmėse, prigimtyje užsimezga kūryba. Kūryba sudėtingų konversijų būdu asmenį iškelia iki kultūros figūros, iki personos. Kelias nuo Julijos iki Žemaitės. Apšviestas skritulys, kuria me itin ryškiai matyti tie, kurie suprato, į ką žvelgia ir ką mato. Jauną Sofiją, Sofiją Čiurlionienę-Kymantaitę reikėtų minėti tarp akyliausių.

Skaityk, kad neprarastum gyvenimo skonio.

Vis pasitikrink.

Rašyk, jei turi iš ko.

Teksteliai, fragmentai, mažosios esė persmelkia mane – iš pradžių kaip gyvenimas sau, o paskui ir kaip noras pasidalyti su kitais. Juk jei kalbu, tai ir kalbuosi. Jei ir vos girdimai. Vis sukasi mintyse toks kasdienis sakinukas: „Ką tu sau galvoji.“ Ne klausimas. Ne visai ir priekaištas. Kas tas *sau*? Įvardis, ne įvardis, dalelytė, ne dalelytė? Tai ir tai. Bet ir dar kažkas. Redaktoriai taiso mano *galvoti*, geriau – *manyti*. Sutinku. Bet juk ir toliau *galvosiu*, galvosiu, kad toje frazėje, jei tik ir kaip liekana, kaip nuojauta glūdi *galvojimas sau, savyje* – lyg koks nuolatinis, nepertraukiamas minties darbas. Prie susikaupusių užrašų, įrašų grįžau 2020 metų spalį – gilėjantis ruduo, intensyvėjanti pandemija, karantinas – gal ir ilgam. Lyg leidausi gilyn – ir į ankstesnius mąstymus. Dirbk ir būsi saugesnė. Dirbk, ką gali, pajėgi.

„Tyto alba“ yra išleidusi tris panašaus pobūdžio knygas:

„Laisvojo mąstymo properšos“ (2012),

„Lašas poezijos“ (2013),

„Už brūkšnio“ (2015).

„Kalbėjimo(si) erčios“ – ketvirta. Savotiška *tetralogija*.

Viktorija Daujotytė

2021 01 06

Pirkite internetu
www.tytoalba.lt